

Ivan
Braut

Restauracija zidnih slika od temeljnih pojmova do suvremenih iskustava

Međunarodni znanstveno-stručni skup

“Suvremena iskustva u restauriranju zidnih slika”, Draguć (Istra),
8.–10. srpnja 2015., Hrvatski restauratorski zavod – Istarska županija

EwaGlos – European Illustrated Glossary of Conservation

Terms for Wall Paintings and Architectural Surfaces

ISBN 9783731902607

(<http://elearn.hawk-hhg.de/projekte/ewaglos/pages/download.php>)

U drugoj su polovini 2015. godine održana dva značajna događaja s područja konzervacije i restauracije zidnih slika. Prvi je međunarodni skup naslovljen “Suvremena iskustva u restauriranju zidnih slika” održan od 8. do 10. srpnja u Draguću (Istra). Nakon njega, početkom rujna u Zagrebu je održan završni susret sudionika međunarodnog projekta “EwaGlos” što je ujedno označilo promociju višejezičnog pojmovnika konzervatorsko-restauratorske terminologije zidnog slikarstva i dekoriranih arhitektonskih površina.

Zidne slike jedna su od najzastupljenijih umjetničkih vrsta širokog geografskog, vremenskog i tehnološkog raspona. Regionalno uvjetovane prakse građenja, korišteni materijali, tehnike slikanja, povijesne intervencije te klimatski uvjeti čine ovu vrstu umjetnosti vrlo zahtjevnom sa stanovišta konzervatorsko-restauratorske prakse. Brojni su primjeri u Hrvatskoj dokaz tome, od fragmenata zidnih slika antičkih vila, preko oslika na zidovima romaničkih i gotičkih crkava sve do opsežnih ciklusa u baroknim crkvama i dvorcima kontinentalne Hrvatske. Sličnu i još raznovrsniju situaciju susrećemo na cijelom europskom kontinentu. Konzervatori i restauratori, polazeći od temeljnih zajedničkih načela, nastoje

odgovoriti navedenim specifičnostima osmišljavanjem novih rješenja za probleme s kojima se susreću u praksi. Pri tome im služe znanja i tehnologije prirodnih i tehničkih znanosti čime je značajno unaprijeđena struka posljednjih desetljeća. Međunarodna razmjena tih iskustava stoga doprinosi širenju i primjeni istih na komparativnim primjerima drugih regija ili država, istovremeno otvarajući mjesto diskusiji s ciljem stvaranja novih paradigmi struke. S druge strane, česte suradnje restauratora na međunarodnim projektima ukazuju na problem u komunikaciji uzrokovan neujednačenom terminologijom unutar jednog i između više jezika. Ova su tematski različita no istovremeno usko povezana polazišta bila nit vodilja projekta EwaGlos i skupa u Draguću.

Međunarodni skup, čija je inicijatorica bila restauratorica Kristina Krulić, nastao je u suorganizaciji Hrvatskog restauratorskog zavoda i Istarske županije kao projektna aktivnost međugraničnog projekta “Revitas II” kojim se potencijal istarskih fresaka prepoznaje u okviru turističke i šire društveno-gospodarske svrhe. Zbog toga je u Draguću otvoren posjetiteljski centar “Kuća fresaka” čiji je rad inauguriran ovim trodnevnim skupom. Sudionici su na njega pridošli iz gotovo svih većih europskih zemalja

↑ Dio sudionika skupa ispred crkve sv. Nikole u Pazinu

Zapadne i Južne Europe, od Njemačke, Francuske, Velike Britanije, preko Portugala i Španjolske do susjednih nam Italije i Slovenije te same Hrvatske. Širokim rasponom tema prikazali su primjenu novih metoda dokumentiranja, analize materijala, specifična rješenja u restauraciji, metodološke probleme te korištenje novorazvijenih materijala.

Prigodno je uvodno predavanje održao konzervator Željko Bistrović dajući povijesni pregled zaštite i restauracije zidnih slika u Istri unazad stotinjak godina. Napori su austrijske, talijanske i jugoslavenske tj. hrvatske konzervatorske službe od 1940-ih godina omogućili očuvanje i valorizaciju obimnog korpusa srednjovjekovnih zidnih oslika na istarskom poluotoku gdje se do danas aktivno radi na restauraciji primjenjujući nova rješenja i metode. Kristina Krulić i Zlatan Novak tako su prezentirali proces i rezultate novog načina fotogrametrijskog snimanja 3D laserskim skenerom izvršenog u Pazinu i Lovranu. Nova tehnologija omogućuje stvaranje preciznih prikaza

i baza podataka koje unaprjeđuju restauratorski postupak i pružaju širi spektar prezentacijskih mogućnosti. Slična iskustva u primjeni nedestruktivnih tehnologija dokumentiranja i razvijanja mrežnih baza objedinjenih podataka dobivenih raznovrsnim analizama spomenika u Francuskoj izložio je Jean-Marc Vallet. S druge strane, mogućnosti korištenja analitičkih prirodnoznanstvenih metoda destruktivne analize predstavile su Anabel Križnar na primjerima slovenskih gotičkih fresaka te Tea Zubin Ferri na primjeru crkve sv. Marije na Škrilinah u Bermu. Kemijske analize i karakterizacija pigmenata, žbuka, soli i zatečenih mikroorganizama te analiza slikarskog postupka s materijalno-tehnološkog aspekta daje nezamjenjive informacije koje mogu usmjeriti restauratorski postupak te istovremeno dati uvide u radioničke prakse i materijale koje su umjetnici koristili.

Problemima propadanja i oštećenja zidnih slika bila su posvećena predavanja Blaža Šemea i Steffana Lauea. Prvi je analizirao fenomen jamičastog raspadanja

←
Sa skupa
Suvremena
iskustva u
restauriranju
zidnih slika,
Draguč

u žbukama kojeg uzrokuju eruptivne čestice soli prisutne u materijalima što dovodi do nepovratnih gubitka izvornog sloja boje. Umanjivanje i kontrolu sličnih degenerativnih procesa izložio je Laue. On je prikazao njemačke rezultate kombiniranja kontrole klimatskih uvjeta i mjerenja termodinamičkog ponašanja soli koji omogućuju bolji odabir prikladnih konzervatorsko-restauratorskih postupaka.

Primjena postojećih i novih materijala u čišćenju i konsolidaciji zidnih slika poveznica je nekoliko održanih izlaganja na skupu. Tako je Pilar Bosch Roig prikazala rezultate primjene biotehnologije u restauraciji zidnih slika na način da se razvojem i primjenom mikroorganizama dobiva alternativa tradicionalnim, često agresivnim te, po restauratore i okoliš, toksičnim sredstvima. Korištenje postojećih sredstava i njihovo kombiniranje na specifičnom primjeru čišćenja vapnenih premaza s oslika dvorca kapele u Škofjoj Loki prikazale su Anita Kavčič Klančar, Ajda Mladenović te Maja Gutman. Drugi tim slovenskih stručnjaka predvođen Andrejom Pondelak prikazao je rezultate ispitivanja novog učvršćivača na bazi vode i vapnenih nanočestica. On se, zbog dubljeg prodiranja u

materijal, kompatibilnosti s podlogom na bazi karbonata i zadovoljavajućeg izgleda površine pokazao boljim od drugih komercijalno dostupnih učvršćivača. Na to se predavanje nadovezalo ono Tonija Šaine o dosadašnjim konzervatorsko-restauratorskim radovima u crkvi sv. Vincenta u Svetvinčentu. Na tim je zidnim slikama ostvarena suradnja sa slovenskim restauratorima gdje je *in situ* provedeno testiranje prethodno navedenog učvršćivača.

Na skupu je prikazano i nekoliko specifičnih slučajeva konzervatorsko-restauratorskih postupaka uvjetovanih očuvanošću, pristupom ili načinom prezentacije. Tonči Borovac i Antonija Gluhan tako su prikazali slučaj splitske palače Bajamonti-Dešković gdje su, zbog zatečenih uvjeta u građevini, na stropnim oslicima dviju prostorija primijenjene različite metode rada: *in situ* te odvajanje i naknadno montiranje stropa na novu konstrukciju. To je pružilo mogućnost usporedbe dvaju pristupa. O načinu restauracije fragmentarno sačuvanih zidnih oslika iz antičke Murse čija muzealizacija uvjetuje način prezentacije govorio je Miroslav Jeličić. Prikazana metoda težila je očuvanju i

ostavljanju vidljivim slikanog sloja, ali i svih tehnoloških slojeva što je postignuto izradom prozirnih kućišta.

Metodološka i teorijska pitanja u konzervatorsko-restauratorskom radu na zidnim slikama razmatrana su kroz nekoliko izlaganja. Njemačka iskustva s aspekta visokog školstva sakupljena u projektu istraživanja pročelja i materijala s početka 20. stoljeća na Potsdamskom Sveučilištu prikazao je Werner Koch. O pristupima restauraciji uvjetovanima geografskim razlikama i dostupnim prirodnim materijalima izlagao je José Artur dos Santos Pestana na primjerima portugalskog zidnog slikarstva. Ivan Srša u svojem je izlaganju otvorio temu mimetske reintegracije slikanog sloja. Ta je tehnika s aspekta etike konzerviranja vrlo problematična, no korištenjem suvremenih tehnika u odnosu na tradicionalni *tratteggio* ili *selezione cromatica* ona postaje prihvatljivo rješenje. Monica Martelli Castaldi održala je poticajno izlaganje temeljem tridesetogodišnjeg terenskog iskustva s lokaliteta od Pompeja i Herkulaneja do Mianmara. U njemu se osvrnula na složenost pristupa restauraciji, ali i promjenama trendova kada su u pitanju dekoracija velikih arhitektonskih površina od raznovrsnih materijala.

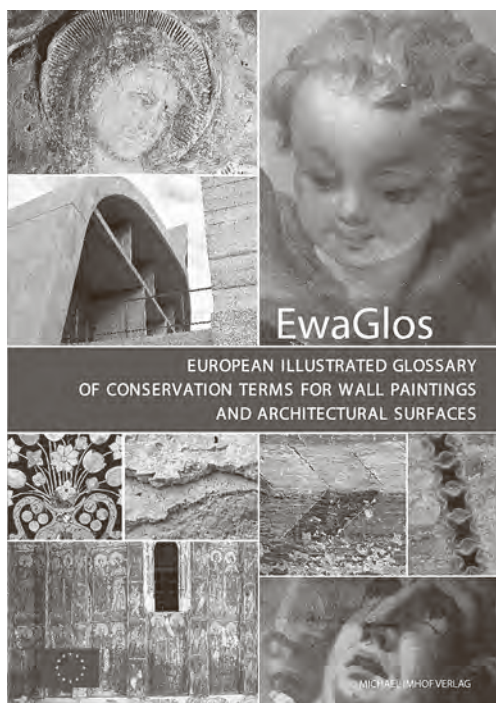
Održana su predavanja otvorila usmjerene rasprave. Njima je doprinijela radna, no istovremeno opuštenu i intimnu atmosferu Draguča. Osim u Kući fresaka te su se rasprave nastavile pri terenskim obilascima crkava i fresaka u Draguču, Pazinu, Bermu i Svetvinčenti.

Na skupu u Draguču, u zasebnom djelu programa, bio je ukratko predstavljen i projekt EwaGlos te najavljen, tada skorašnji, završni susret projektnih partnera i predstavljanje pojmovnika. Financiran uz potporu programa Europske unije Kultura 2007-2013 projekt je nastojao postići jasno definiran cilj - stvoriti višezječni glosarij pojmova u restauraciji zidnih slika kojim bi se olakšala i

standardizirala stručna komunikacija na europskom kontinentu. Projekt je predvodila i inicirala Angela Weyer s Hochschule für angewandte Wissenschaft und Kunst (HAWK) u Hildesheimu a povezo je još šest partnerskih institucija iz Francuske, Hrvatske, Malte, Rumunjske, Španjolske i Turske zajedno s vanjskim suradnicima iz Italije, Njemačke i Bugarske. Projekt je uključivao stručnjake različitih profesija vezanih za konzervaciju i zaštitu zidnih slika. Stručni tim iz Hrvatske činili su Katarina Gavrilica, Kristina Krulić i Fani Župan pod vodstvom Ivana Srše iz Hrvatskog restauratorskog zavoda, a bili su potpomognuti lingvistom Brunom Nahodom iz Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

U svega dvije godine, obrađeno je 200 pojmova na način da su najprije identificirani i grupirani u smislene skupine koje su kasnije postala poglavlja glosarija. Potom je uslijedilo definiranje pojmova, komentiranje s aspekta jezičnih

↓ Naslovnica Ewaglos pojmovnika

Engleski je glavni jezik pojmovnika, a pojmovi su još prevedeni na francuski, njemački, hrvatski, mađarski, talijanski, poljski, rumunjski, španjolski, turski i bugarski jezik.

Besplatan i lako dostupan EwaGlos pojmovnik vrijedan je doprinos konzervatorsko-restauratorskoj struci, a može biti korisno pomagalo povjesničarima umjetnosti, arhitektima,

svim stručnjacima koji rade na zaštiti spomenika i studentima. Značaj ovog pojmovnika i samog projekta EwaGlos utoliko je veći jer daje primjer modela koji se može primijeniti s ciljem ispravljanja porazne činjenice nedostatka jedinstvenog i sveobuhvatnog pojmovnika u hrvatskoj povijesti umjetnosti koji bi razriješio terminološke neusuglašenosti u stručnim i znanstvenim publikacijama. ×